

De la Balma a la Masia

L'hàbitat medieval i modern al Vallès Oriental

Carme Barbany,
Cinta Cantarell,
Jaume Dantí,
M. Rosa Garcia,
Pere Ribas,
M. Encarna Terrades

De la balma a la masia

L'hàbitat medieval i modern al Vallès Oriental

CARME BARBANY; CINTA CANTARELL; JAUME DANTÍ;
M. ROSA GARCIA; PERE RIBAS; M. ENCARNA TERRADES

Edita: Museu de Granollers, Granollers, 1996, 223 pàg.

Ressenya

Valenti Gual i Vilà
Universitat de Barcelona

L'equip de l'Àrea d'Història i Art Medieval i Modern del Museu de Granollers, des del 1987 i amb forta empenta entre el 1992 i el 1994, gràcies a l'ajut parcial de la CIRIT endegà i elaborà un treball de recerca que s'havia de concretar en dues línies mestres: un inventari gràfic i documental de les construccions pròpies del període comprès entre els segles X i XVIII —a excepció de castells i d'esglésies— i la localització i l'estudi d'alguns arxius patrimonials de famílies pageses. El llibre que ressenyarem, bellament editat per la Impremta Municipal, recull els resultats de la primera gran parcel·la de la recerca i ve a constituir una continuació —impresa— d'una exposició del material fotogràfic.

El primer gran apartat és relatiu al marc històric i abasta una tercera part del volum. Ens facilita el context per a comprendre el procés que va seguir l'hàbitat —aïllat o concentrat— des dels primers pobladors fins al segle XVIII, amb el pas per èpoques claus com ara la romanització, l'empenta feudal, la crisi de la baixa edat mitjana i l'edat

moderna. De fet, tal com s'insisteix en l'obra, l'estudi de l'arquitectura mostra una clara relació entre la conjuntura econòmica i l'activitat constructiva.

El segon gran bloc temàtic del llibre es refereix a l'hàbitat dispers. El segle XII serà decisiu en la transformació de l'hàbitat rural aïllat: d'una banda, el mas adossat a la roca augmenta el nombre d'estances; de l'altra, s'aixequen habitatges a imitació del model de les *turres* de la primera meitat del segle IX, destinades a la vigilància i a la protecció dels masos. Ens trobem, doncs, amb el mas torre, la base a partir de la qual es desenvoluparà la masia típica, consolidada a partir del segle XVI. Aqueix mas torre consta de planta quadrada amb un o dos pisos i golfes. Els baixos són per al bestiar, el pis de sobre per a les persones i les golfes per a magatzem.

En el segle XVI, al mas torre se li afegeixen cossos a les parets laterals i l'estructura de la masia queda fixada en tres cossos paral·lels d'uns 5 metres de llargada cadas-

cun. L'indret més representatiu en serà la sala, situada a l'eix de la porta principal. La majoria de les masies vallesanes són dels segles XVI i XVII.

Entre les construccions annexes, els autors enumeren l'era, el barri, el pou, les cabanes, les pallisses i les capelles. Les finestres reflecteixen els canvis d'estil. La majoria dels portals eren d'arc de mig punt amb dovelles de pedra. També hi havia portes de llinda plana —sobretot en el segle XVIII— i amb arc rebaixat. El recorregut per l'arquitectura de la masia es completa amb els elements ornamentals: escuts, inscripcions i rellotges de sol. Les gàrgoles, els ràfecs i els contraforts tenien una funció ben concreta, fet que no impedia que fossin ben decorats.

Els autors han dividit la comarca en set zones d'acord amb la situació geogràfica i l'estructura econòmica: plana sud-centre, Mogent-Conreria, Vall del Tenes, altiplà del Moianès, massís del Montseny, alt Mogent i Congost mitjà. No troben una tipologia de masia més abundant en una zona que en una altra i estableixen com a diferència principal que, a la muntanya, els murs són de pedra seca i els habitatges de dimensions més reduïdes i amb menys riquesa ornamental a la façana que a la plana.

Els materials usats en la construcció eren preferentment la pedra (còdol, roca o carreu), seguida de la tàpia (barreja de terra atapeïda, palla i petites pedretes), els totxos (a partir del segle XVIII), les lloses de pedra per als paviments, les bigues de fusta per als sostres i les teules àrabs per a la coberta.

L'apartat referent a l'hàbitat dispers clou amb una anàlisi de les cases fortes (de caràcter senyorial) i dels molins (monopolis dependents dels senyors).

El tercer gran bloc temàtic és dedicat a l'hàbitat concentrat. L'aparició dels nuclis urbans vallesans és dels segles XI i XII, a excepció de Caldes. Els afectà negativament la crisi tardomedieval i no es recuperaren fins al segle XVI.

L'estructura de cases agrupades en disposició de donar origen al carrer és d'origen iberoromà. Als creuaments sorgien les places. Després de l'època romana, fins al segle IX no tornaren a aparèixer agrupaments de població, i van ser motivats per la recerca de seguretat al voltant de la sagrera.

La casa construïda en un cós era l'habitatge unifamiliar propi de l'alta edat mitjana. A la part baixa solia haver-hi l'entrada, l'estable o l'obrador i el pati o eixida. Al primer pis, s'hi accedia per una escala que arrencava de l'entrada. Hi havia la sala, la cuina —molt important— i fins a tres habitacions. El palau era força semblant, tot i que més ampli.

L'estudi permenoritzat de l'evolució urbanística de Caldes, Granollers, Castellterçol, Santa Maria de Palautordera i la Roca permet acabar d'obtenir una visió precisa de l'hàbitat concentrat.

En el quart i darrer apartat, els autors denuncien que la transformació econòmica del darrer quart de segle ha provocat la degradació i àdhuc la desaparició del tipus d'hàbitat dispers i ancestral, que han descrit magistralment. A la

zona de muntanya, amb la despoblació, el fenomen sembla que és irreversible. Com al Priorat, allí la gent del Vallès pot lamentar que "els masos ens cauen". Al centre i al sud, el procés de deteriorament és degut sobretot al creixement dels nuclis urbans i dels polígons industrials. Tot i que hi ha nombroses restauracions i reorientacions d'ús, no sempre han estat afortunades. Per tant, calen —i ja— plans de protecció del patrimoni i ajuts institucionals a particulars. Per aquesta banda, els programes amb fons de la Unió Europea haurien de tenir més operativitat.

El llibre es completa amb un glosari, que inclou les accepcions d'una quarantena de termes d'arquitectura i la bibliografia, centrada sobretot en obres locals o comarcals la importància de les quals és reivindicada en la introducció.

Felicito ben sincerament els autors per la contribució que han fet, en primer lloc, al coneixement dels aspectes històrics del Vallès Oriental. Alguns ja n'havien ofert mostres ben reeixides. Ara bé, l'evolució i la descripció de l'hàbitat, ja sigui concentrat o dispers, no sols han estat situades en el seu rerefons històric —circumstància negligida en algunes aproximacions d'història de l'arquitectura—, sinó que han estat exposades magistralment amb el concurs d'un estil literari impecable i unes il·lustracions de perfecta factura. Es tracta, doncs, d'un gran treball interdisciplinari, com no podria ni hauria de ser d'una altra manera. Esperem, ara, els resultats de la segona gran línia de recerca (els fons documentals patrimonials) i, perquè no, la inclusió dels castells i les esglésies.